

ชุมเห็ดเทศ

๑. ชื่อสมุนไพร ชุมเห็ดเทศ

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Senna alata* (L.) Roxb.

ชื่อวงศ์ FABACEAE (LEGUMINOSAE) - Caesalpinioideae

ชื่อพ้อง *Cassia alata* L.

ชื่ออังกฤษ Acapulco, Candelabra bush, Candle bush, Ringworm bush

ชื่อท้องถิ่น ชี้คาก, ชุมเห็ดใหญ่, ตะลื่อพอ, ลับมีนหลวง, หมากกะลิงเทศ

๒. ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม มีกิ่งแตกออกด้านข้างในแนวขนานกับพื้น ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อยรูปขอบขนานแกมรูปรี โคนใบมน ปลายใบมนหรือเว้าเล็กน้อย ขอบใบเรียบ ดอกออกเป็นช่อใหญ่ ตามง่ามใบใกล้ปลายกิ่ง ดอกจะบานจากล่างขึ้นบน ใบประดับมีสีน้ำตาลแกมเหลืองห่อหุ้มดอกย่อยซึ่งมีกลีบดอกสีเหลืองทอง เป็นรูปไข่เกือบกลมหรือรูปช้อน ผลเป็นฝักยาวมีครีบ ๔ ครีบ ฝักแก่สีดำและแตกตามยาว เมล็ดแบนเกือบเป็นรูปสี่เหลี่ยม ผิวขรุขระ มีสีดำ

๓. ส่วนที่ใช้เป็นยาและสรรพคุณ

- ใบ บรรเทาอาการท้องผูก ใช้เป็นยาภายนอกรักษาโรคผิวหนัง กลาก เกลื้อน
- ดอก บรรเทาอาการท้องผูก

๔. สารสำคัญที่เชื่อว่าเป็นสารออกฤทธิ์

สารออกฤทธิ์ คือ anthraquinone glycoside จากใบไม้ได้แก่ isochrysophanol, physcion-l-glycoside, chrysophanol, chrysophanic acid, emodine, rhein, aloe-emodin, ๔,๕-dihydroxy-๒-hydroxy methylantrone, และ ๔,๕-dihydroxy-๑-hydroxy methylantrone ใบใบชุมเห็ดเทศควรมีสาร hydroxyanthracene derivatives ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๑.๐ โดยน้ำหนัก (โดยคำนวณเป็น rhein-๘-glucoside)

๕. ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

๕.๑ ฤทธิ์รักษาอาการท้องผูก

จากการศึกษาในผู้ป่วยจำนวน ๘๐ ราย พบว่าผู้ป่วยกลุ่มที่ได้รับชาขงจากใบชุมเห็ดเทศ (เตรียมโดยการชงใบชุมเห็ดเทศ ๓-๖ กรัม ด้วยน้ำเดือด ๑๒๐ มิลลิลิตร ทิ้งไว้นาน ๑๐ นาที และปรับให้มีสารอนุพันธ์ของ hydroxyl-anthracene ประมาณ ๐.๐๔ กรัม) ก่อนนอน ให้ผลในการรักษาอาการท้องผูก โดยผู้ป่วยสามารถถ่ายภายใน ๒๔ ชั่วโมงได้ดีกว่ากลุ่มที่ได้รับยาหลอก ซึ่งให้ผลการรักษาไม่แตกต่างจากกลุ่มที่ได้ยาระบายมีสท์แอลบา (ประกอบด้วย magnesium sulfate ๘ กรัม และ magnesium carbonate ๑.๒ กรัม) เมื่อให้สารสกัดจากใบชุมเห็ดเทศแห้งด้วยน้ำร้อนกับหนูแรททางปากในขนาด ๕๐๐ และ ๘๐๐ มิลลิกรัม/กิโลกรัม พบว่ามีฤทธิ์ช่วยระบาย และเมื่อให้สารสกัดใบชุมเห็ดเทศด้วยน้ำกับหนูเม้าส์ทางปากในขนาดเทียบเท่าผงใบชุมเห็ดเทศแห้ง ๕, ๑๐ และ ๒๐ กรัม/กิโลกรัม จะทำให้หนูเม้าส์ถ่ายเหลว โดยการให้ในขนาดต่ำ (๕ กรัม/กิโลกรัม) จะออกฤทธิ์ ช้ากว่าในขนาดสูง (๑๐ และ ๒๐ กรัม/กิโลกรัม) สาร anthraquinone glycoside จากใบไม้ได้แก่ isochrysophanol, physcion-l-glycoside, chrysophanol, emodine, rhein, และ aloe-emodin มีฤทธิ์เป็นยาถ่าย

๕.๒ ฤทธิ์กระตุ้นการเคลื่อนไหวของลำไส้

สารสกัดจากใบชุมเห็ดเทศด้วยน้ำขนาดเทียบเท่าผงใบชุมเห็ดเทศแห้ง ๕ กรัม/กิโลกรัม ทำให้ลำไส้เล็กส่วนปลายของหนูตะเภาหดตัวได้ร้อยละ ๒๕ ของฤทธิ์จากฮีสตามีน ๑ ไมโครกรัม/มิลลิลิตร สารสกัดใบชุมเห็ดเทศด้วยน้ำขนาดเทียบเท่าผงใบชุมเห็ดเทศแห้ง ๑๐ และ ๒๐ กรัม/กิโลกรัม มีผลเพิ่มการเคลื่อนไหวของลำไส้ของหนูเม้าส์ได้มากกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญ สารสกัดใบชุมเห็ดเทศด้วยน้ำในขนาด ๑๕ ไมโครกรัม/มิลลิลิตร ทำให้ลำไส้เล็กส่วนปลายของหนูตะเภาหดตัวได้ในหลอดทดลอง ในขณะที่สารสกัดโคไซด์จากใบชุมเห็ดเทศมีฤทธิ์กระตุ้นกล้ามเนื้อเรียบในลำไส้

๖. อาการข้างเคียง

อาจทำให้เกิดอาการคลื่นไส้ อาหารไม่ย่อย ท้องเสีย และปวดท้องเนื่องจากการบีบตัวของลำไส้

๗. วิธีการใช้

๗.๑ ตามคำแนะนำของกระทรวงสาธารณสุข (สาธารณสุขมูลฐาน)

๑. การใช้ชุมเห็ดเทศรักษาอาการท้องผูก

- ใช้ใบ ๘-๑๒ ใบ ตากแดดให้แห้ง ปั่นเป็นผงชงกับน้ำเดือด รินเฉพาะน้ำมาดื่ม
- ใช้ใบสดหรือแห้งประมาณ ๑๒ ใบ ต้มกับน้ำดื่มครั้งละแก้ว หรือใช้ดอกสดประมาณ ๓ ช่อ ลวกแล้วรับประทาน
- ใช้ดอก ๑ ช่อ กินสดๆ เป็นยาระบาย
- ใช้ใบและก้านขนาดใหญ่ ประมาณ ๓-๕ ช่อ นำมาต้มกับน้ำประมาณ ๒ ชั้น (๑๕๐๐ ซี.ซี.) ต้มให้เดือดเหลือน้ำประมาณ ๑/๒ ชั้น ใส่เกลือพอมือสเค็มเล็กน้อย ต้มวันละ ๑ แก้ว (๒๕๐ ซี.ซี.) ครั้งต่อไป รับประทานดอกครั้งละประมาณ ๑ ช่อ

๒ การใช้ชุมเห็ดเทศรักษากลาก เกื้อน

- นำใบสดมาตำให้ละเอียดใช้ทาบริเวณที่เป็นกลากหรือผื่นคัน
- นำใบชุมเห็ดเทศ ๓-๔ ใบ มาตำให้ละเอียดเติมน้ำมะนาวนิดหน่อย ทาบริเวณที่เป็นวันละ ๒-๓ ครั้ง
- ใช้ใบสดขยี้ถูนานๆ และบ่อยๆ ตรงบริเวณที่เป็น

๗.๒ ยาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ

รับประทานครั้งละ ๑ - ๒ ชอง (ใบชุมเห็ดเทศแห้งชองละ ๓ กรัม) (๓ - ๖ กรัม) ชงในน้ำเดือด ๑๒๐ มิลลิลิตร นาน ๑๐ นาที วันละ ๑ ครั้งก่อนนอน บรรเทาอาการท้องผูก

อ้างอิง : สำนักงานข้อมูลสมุนไพรคณะเภสัชศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล